

קובץ

הערות וביאורים

בתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א

★

במסש"מ. רמב"ם. נגלה וחסידות

וישב

גליון יב (תעא)

יוצא לאור על ידי

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

ברוקלין, ניו יארק

417 טראי עוועניו

שנת העיבור, תהא שנת משיח טובה, שנת תשמט י"ד

מאתיים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר הצמח צדיק

שמונים ושש שנה לכ"ק אדמו"ר שליט"א

כ"ה. עשי"ק פ' וישב שנת תשמט ידיך.

תוכן הענינים

שיחות

- ה מלאכים - מלאכים ממש.....
ו למה חיכה יעקב כמה שנים עד שנשא אשה.....
ז בענין הנ"ל.....
יא בענין היו"ט של כ' כסלו וי"ג תמוז.....

לקוטי שיחות

- יב טומאת ע"ז.....
יג הסירו את אלקי הנכר וגו' אם ה' זה ע"ז ממש.....
יד מתן יצא החיבור של שמו"ר.....
יד ציון מ"מ בליקו"ש פ' ויצא ש. ז.....
טו המעלה דכובש את יצרו.....
טז חג החגים "י"ט כסלו".....

מאמרי כ"ק אדמו"ר שליט"א

- יז הערה בקונטרס ט - י כסלו ש. ז.....

אגרות קודש

הערה באג"ק כ"ק אד"ש ח"ב..... ליז
הערות במפתח אג"ק כ"ק אד"ש..... חז

רמב"ם

הערה בהלכות עדות פ"ד הל' ז'..... יט

פשוטו של מקרא

בפרש"י עה"פ (וד"ה):

לז, א בד"ה וישב יעקב וגו'..... כ
לט, יא בד"ה לעשות מלאכתו..... כב
לט, י בד"ה להיות עמה..... כג

שונות

כג..... בענין סיום אמירת קדיש אחרי הרבנית
כד..... ציון של צ"צ לתו"א (גליון)
כד..... הערה בספר מאמרי אדה"ז הקצקים
כד..... הערה בסה"מ תרמ"ד
כה..... הערה בספר מאמרי אדמו"ר האמצעי
כה..... הוספה למ"מ לדרוש וישב יעקב בתו"א ריש פרשתינו
כז..... הערות בלוח היום ליום
כז..... בענין אמירת ב' פסוקי רוממו גו' בעת הוצאת ס"ת

ש י ח ו ת

א. בנוגע לשאלת כ"ק אדמו"ר שליט"א בהתוועדות של ש"ק העבר פ' וישלח אודות פל' רש"י הראשון - מה ההכרח מגופי-ה דקרא - ע"פ פשוטו של מקרא שמלאכים פירושו "מלאכים ממשי"?

יש לפרש שההכרח הוא לא מכאן, אלא משני הכתובים שלפניו בסוף הפר' של מעלה, והם מובנים רק אם מבינים אותם כהקדמה ומבוא למה שנאמר אחריהם.

ביותר ביאור:

הענין שנכתב בסיום פר' ויצא "ויפגעו בו מלאכי אלוקים, ויאמר יעקב כאשר ראם, מחנה אלוקים זה..." הוא לכאורה מוזר ובלתי רגיל בכתוב שלא מוצאים -דוגמתו לא מלפניו ולא מלאחריו, כל מקום שהוזכרו בכתוב מלאכים אצל האבות וכו' מוצאים קיום איזה ענין של שליחות וכו' על ידיהם.

אבל סתם בתור "לווי" לא מוצאים מפורש בקרא כמו כאן וכמו בתחילת פר' ויצא בחולום יעקב, ואין טעם לומר שיעקב זכה ללוויית מלאכים בדרכו ואברהם ויצחק וכו' לא זכו.

ובפרט כאן אינו מובן, מה ענין הכתוב בהדגשתו "ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלוקים זה" (וכלשון דיוקו של ה"משכיל לדוד" "אטו לא ידעינן שהמלאכים הם מחנה אלוקים? ומאי האי דכתיב "כאשר ראם"?).

אבל ע"י הקישור וזמשך להכתוב שלאחריו "וישלח יעקב מלאכי" "מלאכים ממשי" נתברר ענין שני הכתובים שלפניו.

דהיינו שהמלאכים שהיו מלויים ליעקב באים לא סתם בתור ענין של כבוד וכדומה אלאל באים לשמור ולעזרו (וכלשון האבן עזרא שם "לעזרו בדרך") בתור המשך הבטחת השמי'רה שבתחלת פר' ויצא.

וכמובן מדברי הרא"ם שם על פי' רש"י ד"ה "נליצב עליו" - גבי חלום יעקב - שכתב וז"ל בא"ד: "ובינני ובינני בין עליות מלאכי ארץ ישראל לירידת מלאכי חוצה לארץ נשאר יעקב בלא שמירה והי' צריך לשמירה ע"י ה' נליצב עליו לשמרו".

וזה הענין של "ויפגעו בו מלאכי אלוקים" בסיום פר' ויצא, להראות ליעקב - לפני הליכתו לדרכו המסוכן להתקרב לעשו - המשך קיום הבטחת השמירה ע"י לולית המלאכים.

ולכן מכריז יעקב כאשר ראם "מחנה אלוקים זה!" שענינו כמו חול, ומחנה צבא, במובן דברי דוד מלך ישראל בתהילים אם תחנה עלי מחנה (לא ירא לבי) ועלין ברמב"ן בסיום פר' ויצא קרוב לסוף פירושו שם, וז"ל: אבל היתה המראה הזאת ליעקב כאשר בא בגבול אויביו - להודיעו כי רבים אשר אתו מאשר אתם...

וכך הם דברי יעקב בסגנון דבריו ליוסף בפר' ויחי "המלאך הגואל אותי מכל רע ובפי' רש"י "מלאך הרגל להשתלח אלי בצרתי"...

ואחרי שהכיר יעקב בטוב מלאכיו וענינם שהם באים בתור "מחנה" אלוקים, להיות לו לעזר נגד עשו, מובן בדרך ממילא שוישלח יעקב מלאכים שבא בכתוב בתור המשך ישיר לסוף פר' ויצא הם מלאכים ממש".

יוסף וולדמאן
- תושב השכונה -

ב. בש"ק פ' ויצא שאל כ"ק אדמו"ר שליט"א שמכיון שיצחק שלח את יעקב לחרן בשליחות מפורשת שיקח לו אשה (תולדות כ"ח-ב), ובפרט שהי' אז בן ס"ג שנה הרבה יותר מכן י"ח לחופה וא"כ מדוע עיכב יעקב את קיום השליחות והתיישב ללמוד במשך י"ד שנים בבית עבר (כמ"ש רש"י בס"פ תולדות). ובפרט ששליחות זו קשורה עם קיום מצוות כבוד או"א, שהיו בזה הוראות מפורשות מיצחק ורבקה?

גם צלה"ב דעפ"י הנ"ל מיד בבוא יעקב לחרן הי' לו לישא אשה ואח"כ לעבוד אצל לבן ובוודאי שהי' לבן מסכים

לזה, כשיסבירו שעיקר מטרת בואו הוא לישא אשה ושרצה לקיים בזה מצוות כיבוד או"א (שענין זה שייך גם לבני נח המובן מפירש"י לעיל ס"פ נח) ובפרט שללכן לא תהי' ברירה כי הוא רצה מאד בעבודת יעקב והי' מסכים גם לתנאי שהחתונה תהי' תחילה? עכתד"ק.

הנה שמעתי ביאור בזה מהרה"ג הרב לונדאן שליט"א (מפלטבוש), שהרי מצות כיבוד אם ואם היא רק לשמשו באכילה ושתי' ולהיות מכניסו ומוציאו מלבישו ומנעילו, אלב לא מצינו ע"פ דין שישנו חיוב לשמוע בקול אביו ואמו מיד, וגם שאין משמעות בפשש"מ שיעקב ילך לשם מיד, שהרי כל מה שרבקה רצתה בעיקר הי' שיעקב ינצל מעשו שמבקש להרגו וא"כ הי' מספיק שיעקב נטמן בבית שם ועבר ל"ד שנים ואח"כ קיים ציווי אביו ואמו לשאת אשה מבנות לבן.

ורש"י ממשיך אבל לא נענש עליהם (על הי"ד שנים) בזכות התורה שלמד שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה עכ"ל. שהעונש הוא לא בגלל שלא שמע לאביו ואמו מיד, אלא שלא שמשם כמו שדרוש ע"פ דין.

ועפ"ז גם לא קשה למה התיר יעקב לעצמו להמתין 7 שנים ברחל שהרי אין ענין מיד בין ע"פ דין ובין ע"פ ציווי אביו ואמו.

הת' מיכאל יהודא רייניץ
- שליח כ"ק אדמו"ר שליט"א -
תות"ל אושען פארקווי

ג. בש"ק פ' ויצא שאל כ"ק אדמו"ר שליט"א שמכיון שיצחק שלח את יעקב לחרן בשליחות מפורשת שיקח לו אשה (תולדות כ"ח-ב), ובפרט שהי' אז בן ס"ג שנה הרבה יותר מבן י"ח לחופה וא"כ מדוע עיכב יעקב את קיום השליחות והתיישב ללמוד במשך ל"ד שנים בבית עבר (כמ"ש רש"י בס"פ תולדות). ובפרט ששליחות זו קשורה עם קיום מצוות כבוד או"א, שהיו בזה הוראות מפורשות מיצחק ורבקה?

גם צלה"ב דעפ"י הנ"ל מיד בכוא יעקב לחרן הי' לו לישא אשה ואח"כ לעבוד אצל לבן ובוודאי שהי' לבן מסכים לזה, כשיסבירו שעיקר מטרת בואו הוא לישא אשה ושרצה

לקיים בזה מצוות כיבוד או"א (שענין זה שייך גם לבני נח המובן מפירש"י לעיל ס"פ נח) ובפרט שללכן לא תהי' ברירה כי הוא רצה מאד בעבודת יעקב והי' מסכים גם לתנאי שהחתונה תהי' תחילה? עכתד"ק.

ואין לתרץ קושיא הא' ע"ד הגמ' מגילה ט"ז ע"ב - ל"ז ע"א "שאר"י בר שמואל בר מרתא גדול ת"ת יותר מכבוד או"א שכל אותן שנים שהי' בבית עבר לא נענש כו"י וכדמבאר שם החשבונות וכדמבואר ברש"י ס"פ תולדות, דהיינו ע"ד שמבואר שם בקשר להעדר כיבוד אב בעצם הענין "שפירש"י ולא כלידו שת"ת גדול מזה ולא נענש ע"ז, עד"ז אפ"ל בזה שהם שלחו אותו לאיזה שליחות והוא לא קיים ציווים שהוא מפני שהלך ללמוד תורה וזה גדול אפי' מקיום הציווי שציווהו, (וכמו שזה מובא בהלכה רמב"ם ממרים פ"ו ה"ג יו"ד ר"מ סעי' י"ג ונכ' שם שנלמד מיעקב שלא נענש אעפ"י שביטל מצות כיבוד או"א משום שלמד תורה).

אבל אין זה מספיק (לכאורה) בפש"מ שהרי מבואר בלקו"ש ח"ה ויצא 145 בנוגע לזה שיעקב נשא את רחל ולא אגם שהיו אחיות, ויעקב הרי שמר תרי"ג מצוות (רש"י וישלח לב,ה), ומבאר שם שזה ש"קיימו אבות כל התורה כולה עד שלא נתנה" היה "חומרא והוספה" מצידם ובמילא בשעה שקיומם בא **בסתירה** למצוה שכבר נצטוו, **לא קיימו** המצות שלא נצטוו אז, דמובן שענין של "חומרא" ו"הידור" אינו דוחה דבר של "ציווי" ו"חיוב" (במילים אחרות באופן שכזה "קיום התורה היא לא לעשות ההידור כו") ומסביר בזה שהסיבה שאברהם לא מל עצמו קודם ציווי השם מכיון שזה סותר לציווי לב"נ "ואת דמכם אדרוש" וממשיך שם שחזק מזה שב"נ נצטוו על "מצוות" היה גם כמה ענינים והגדרות שהב"נ קבלו על עצמם כמו "שהאומות גדרו עצמן מן העריות ע"י המבול" שזה "גדר" גם על עריות שלא נצטוו.

ומבאר שם מה שרש"י מביא (נח ט-כ"ג) "שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו" (שלכן הקדים הכתוב מיתתו של תרח כו'), הגם שבמצות כבוד אב נצטוו רק במרה, אעפ"כ זה הי' מענינו זהירות והנהגות טובות שקבלו על עצמם עד כדי כך שלאחרי שקבלו על עצמם, יש להם התוקף של "דיני ב"נ" ועי"ז נענשו וכמו שמצינו שנענש יעקב על שלא קיים כיבוד או"א, שמזה

מובן שבאם ע"י שהיו מקיימים איזה מצוה שקבלו ע"ע היה סותר הגדרה או ענין טוב שכל בני נח קבלו ע"ע הרי אינם יכולים לקיים חומרא שלהם, היות שענין שכולם קבלו יש לזה יותר חומר כו'.

(ובזה מתרץ איך יעקב נשא את רחל ולאה מכיון שבאם לא הי' נושא את רחל היה סותר עם "הגדרה" והנהגה שקבלו ב"נ ע"ע להיזהר מ"רמיה" ומכיון שהבטיח לה שישאנה זה דוחה ענין ומצוה שקבלו האבות ע"ע כו' עיי"ש).

(ועיין שם 154, 160, 161 שכיבוד או"א לפני מ"ת ב"נ מחוייבים בתור חלק מענין יישובו של עולם).

ולפי"ז א"א לתרץ כמו שזה ע"ד ההלכה והגמ' מכיון שלפי פש"מ הענין של לימוד התורה בפשטות" הוא שקבלו האבות על עצמם ובפרט יעקב "יושב אוהלים" משא"כ הענין דכיבוד או"א הוא ענין המקובל לכל בני נח (וכנ"ל בפרשת נח "שלא יאמרו אברם לא קיים מצות כבוד אב") ובמילא צריך זה לדחות לימוד תורה?

ואולי י"ל (בעיקר קושיא הא') ובהקדם כמה דיוקים:

(א) ל' רש"י בתולדות כ"ח-ט שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר "י"ד שנים" ועד"ז בהמשך רש"י ישן אותו הל' "אלא וודאי נטמן בבית עבר" ועד"ז בגמ' מגילה י"ז "ותניא היה יעקב בבית עבר מוטמן י"ד שנה". (אבל ראה ל' רש"י חגי שרה כ"ה, י"ז "למדנו ששמש יעקב בבית עבר י"ד שנה").

(ב) כשרבקה ציוותה אותו ללכת לחרן התכלית היתה "לברוח" ושישב שם עד שישוב חמת אחיו (ימים אחדים), וישכח עשו מה שעשה לו ורבקה תשלח לקחת את יעקב משם ואין שם רמז בענין שידוך יעקב בהמצאו אצל אחי', רק שהיא אמרה ליצחק (מפני איזה סיבה) שקצתה בחייה באם יעקב יקח אשה מבנות כנען ואז יצחק ציוה לו ללכת לחרן ליקח משם אשה, (וכמו"כ כשבא ללבן "ויספר לו את כל הדברים האלה" שלא בא אלא מתוך אונס אחיו כו' רש"י שם ע"ד מה שמדובר בדברי רבקה). ונראה מכ"ז שסיבת הליכת יעקב לחרן בא מתוך אונס אחיו ורבקה פחדה שמא "אשכל שניכם" דהגם שעשו אמר בלבו יקרבו ימי אבל אבי אז "ואהרגה" בכדי שלא לצער את אבא אעפ"כ פחדה רבקה שבאם

יעקב יהיה עם עשו באותו מקום שעשו ישנה דעותיו לרעה יותר, ויחשוב לעשות גם קודם ימי אבל כו' (א' הפירושים של הרמב"ן כאן) וכמו שהיה בפועל שכשהלך יעקב ללבן מפרש"י כ"ט, י"א "שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו" שזה כבר היה לאחר שיעקב עזב ל-14 שנה (ועוד יותר אפ"י לאח"ז לאחר 36 שנה עוד רוצה לעשות מזימותיו ו-400 אלש עמו ויירא יעקב וכמפורש ברש"י שמא יהרג" וכמפורש בהמשך הכתובים שם מחשבת עשו, ורק שע"י שהתקין עצמו לשלשה דברים כו' לא קרה כו') אעפ"כ היה השנאה (וישטם) כ"כ חזקה עד שהיתה לה המשך של שנים רבות ויותר (הל' בידוע שעשו שונא ליעקב) ובמילא זה היתה עיקר החשש של רבקה שהוגד לה ע"י רוח"ק הרהור עשו.

וזו היתה עצתה ליעקב, לברוח ללבן להיות ימים אחדים, אבל ליצחק מאיזה סיבה שתהיה (מפני שלא רצתה לצערו (עיין במלבי"ם) וכו"ב) לא הוגד לו ולא הי' ידוע לו תוקף שנאת עשו, אבל אעפ"כ רבקה יעצו שיצווה ליעקב ללכת לחרן למצוא וליקח לו אשה וכן היה בפועל שיצחק ציווה לו ללכת לחרן עם הוראות מפורשות מי לקחת וברכו בקשר לזה "ברכת אברהם" אבל בדיבוריו לא נמצא שום רמז לענין של "בריחת יעקב" שנאת עשו כו' רק ענין שידוך של יעקב ופרטים שבזה שלפי"ז היה בהילוכו לחרן ב' ענינים א) בריחתו מעשו בציווי רבקה ב) ציווי נשואין בציווי יצחק.

ולפי"ז י"ל שזהו הסיבה שהלך לבית עבר לי"ד שנים ללמוד, שהסיבה היתה שהיה צריך לברוח מעשו ואמו יעצו שבזה היה צ"ל שלב שהוא "נטמן" שפי' הפשוט שהיה במקום מסויים באופן שלא נודע שהוא היה שם טמן ומכוסה מאחרים, (ואפשר שמזמן לזמן בא שליח מרבקה להודיעו מצב הענינים באם הגיע הזמן שצריך ללכת בשלב הב' או עדיין מוקדם הוא ושנאת עשו עוד חזקה מדי, ע"ד שאמרה רבקה עצמה בקשר לחרן ושילחתי ולקחתך משם שלכאו' פי' הוא שתשלח להגיד שכבר שב חמת אחיך).

ובמילא מובן למה לא קיים השליחות, ציווי אביו, להינשא, מכיון שהיה צריך מסיבת פקו"נ (?) וכו"ב להיות טמן וכפי ציווי אמו ולא היה יכול ללכת לחרן וליקח אשה.

– וישב ה'תשמ"ט –

יא

(ועפ"ז אפ"ל שזהו הטעם שהתורה לא אמרה בפירוש על זה שהלך לבית עבר 14 שנה, שבזה גופא מרמזת התורה שנסיעתו לשם היה באופן ש"נטמן" ובלי ידיעת אנשים ובתו' גופא זה באופן של רמז).

ועפ"ז מדויק ל' "נטמן" בבית עבר י"ד שנים, (ודרך אגב מובן בפשטות פירש"י "וילך חרנה" – "יצא ללכת לחרן". שבפשטות מפרשים שעדיין, לא הגיע לחרן כפי המשך הכתובים. אבל י"ל גם שבפשטות רש"י צריך לפרש שלא הלך מבאר שבע ישר לחרן מכיון שנפסק ל-14 שנה במק"א בבית עבר ולמד שם תורה וכבר יודע הבן חמש זה, מקודם (ש"פ תולדות כו') לכן מפרש וילך חרנה – "שיצא ללכת לחרן" שהיציאה היתה בכוונה שסוכ"ס יגיע לחרן (לקיים שליחות ומצות אביו) אבל בינתיים הפסיק בבית עבר, ועיין במהרש"א מגילה יז ע"א בקשר לפסוק זה).

הרב שמואל זאליאנץ

– תושב השכונה –

ד. א) בשיחת י"ב תמוז תשד"מ בלאר כ"ק אדמו"ר שליט"א ע"ד מה שהן יט כסלו והן יב תמוז הם המשך של ב' ימים (יט-כ כסלו, יב-יג תמוז), והם ע"ד יו"ט שני דגליות.

ויש להעיר שהתהוות של חגיגת כ' כסלו וי"ג תמוז ה' מצד ענין ה-"גלות" בפשטות.

סיבת חגיגת כ' כסלו הוא מפני שאחרי שיצא אדה"ז ממאסרו הוגלה לבית א' מהמנגדים, וכביטוי אדה"ז ע"ז שג' שעות אלו ה' קשה בשבילו יותר מהנ"ג ימים בבית האסורים.

סיבת חגיגת יג תמוז הוא מפני שביום יב תמוז ה' אי אפשר להשיג רשיון מפני שהמשרדים היו סגורים אז, ולכן ה' הגאולה בפועל ביג תמוז.

ב) בשיחת ש"פ וישלח ש.ז. בלאר כ"ק אד"ש ע"ד השייכות בין רומי ואדום, ויש להעיר גם מהתישבות בני עשו ברומי-.

ג) בשיחה הנ"ל – ע"ד מספר ימים אמלא – ראה פי'

בעה"ט עה"פ (משפטים כג, כו).

הרב מיכאל אהרן זעליגזאן
- ר"מ במתיבתא -

ל ק ו ט י ש י ח ו ת

ה. בלקו"ש פ' וישלח (סעי' ב') כתב דגדרה של טומאת ע"ז יש לבארו בב' אופנים: א) גזירת הטומאה חלה על החפצא של הדבר הנעבד, ובאה בהמשך לאיסור ע"ז של תורה, דכשם שהתורה אסרה דבר הנעבד בהנאה כו' והוה חפצא דאיסורא, ככה הוסיפו חכמים לגזור שיחול שם טומאה על הדבר הנעבד. ב) גזירת הטומאה אינה קשורה עם חלות איסור הע"ז (מן התורה) ואינה אלא מצד הגברא, כדי להרחיק ולהפריש את האדם מע"ז, וממשיך שם לבאר דלכן הביא הרמב"ם בזה הפסוק דהסירו את אלקי הנכר וגו' להוכיח מזה כאופן הב' עיי"ש.

ואפשר לומר דעפ"ז מבואר ג"כ הא דאמרינן דשיעור הטומאה של ע"ז אינה אלא בכזית כמת, אבל אם היתה הצורה פחותה מכזית - טהורה, כדכתב הרמב"ם בהל' ב', וכן כתב בה"ג דע"ז אינה מטמאה לאברים כבנדה, ולכאורה אי נלמא דדין הטומאה הוא המשך להאיסור תורה והו"ע אחד עם האיסור דע"ז, לכאורה מהו הסברא לחלק ביניהם, הלא סוף סוף לענין האיסור ה"ז חפצא דע"ז גם בפחות מכזית וגם באברים, וחפצא זו האסורה בהנאה היא היא הפועלת הטומאה, וא"כ אף דהטומאה היא מדרבנן מ"מ אין שייך לחלק בין חפצא דאיסורא דע"ז לדין הטומאה, אבל לפי הנ"ל נחא כיון דבאמת אי"ז המשך להאיסור תורה והוא דין בפני עצמו מצד הגברא, לכן שפיר שייך לחלק בהם.

ועי' גם ע"ז נב, א, בעי מיניה ר' יוחנן מר' ינאי תקרובת עכו"ם של אוכלים מהו מי מהני להו ביטול לטהרינהו מטומאה או לא, ותיבעי ליה כלים, כלים לא קמיבעיא ליה, כיון דאית להו טהרה במקוה טומאה נמי בטלה, כי קמיבעיא ליה אוכלין, ותיבעי ליה עבודת כוכבים גופה, עבודת כוכבים גופה לא מיבעיא ליה כיון

דאיסורא בטיל טומאה נמי בטיל, כז קא מיבעיא ליה תקרובת לעכו"ם של אוכלין מאי, כיון דאיסורא לא בטיל כו' טומאה נמי לא בטלה, או דילמא איסור דאורייתא לא בטיל טומאה דרבנן לא בטיל עי"ש, וכוזבו התוס' שם בד"ה כיון, דבכלים לעיל לא אמר דבודאי בטיל הטומאה כיון דאיסורא בטיל דמיירי בתקרובות ע"ז שאין להם ביטול ודלא כפ"ה דאיירי שנסתמשו בהם לעכו"ם עכ"ל, ועי' גם במאירי שם שכ"כ דאף כלי שנעשה תקרובת לע"ז כו' אע"פ שאין בטל לתקרובות, מ"מ אם נתבטל פרהה טומאתו אעפ"י שלא נפקע איסורו הואיל ויש להן טהרה במקוה ביטולן הוא הוא מקוה שלהן, ומ"מ תקרובות של אוכלין הואיל ואין להם טהרה במקוה הדבר בספק אם טהרו בביטול הואיל ולא נפקע אסורן עכ"ל, הרי מבואר בזה ג"כ באופן שהאיסור דע"ז אחתי ישנה, כבתקרובות ע"ז דאין ביטול מועיל, ומ"מ נפקע טומאתה, (ועי' בריטב"א שם דנראה שחולק ע"ז) וכן פסק הרמב"ם כאן בהל' ז', ואי נימא דדין הטומאה נובע מחמת שהיא חפצא דע"ז דכן תיקנו חכמים למה נחלק ביניהם, אבל לפי הנ"ל ניחא כיון דדין טומאה הוא דין בפ"ע ואינה מחמת שהיא חפצא דע"ז, וכל האיבעיא היא בתקרובות אוכלין דלא שייך בו טהרה במקוה. אם בכה"ג נפקע הטומאה או לא.

*

ו. ב) במ"ש בסעי' דמ"ש הסירו את אלקי הנכר וגו' מוכח שהוא רק מצד הרחקת האדם, ובהערה 17 מביא מספרים עה"פ (רמב"ן וכו') שהי' זה בשביל הרחקה יתירה, כי באמת כבר נתבטלה הע"ז לפני זה, כדאי להעיר במ"ש בחי' החת"ס ע"ז לב, ב, שביאר דעת רבי יהודא בן בתירא דטומאת ע"ז מטמא באוהל, משום דסב"ל דאיתקש למת גם לענין טומאת אוהל, משא"כ רבנן חולקים, ומבאר פלוגתתם דריב"ב סב"ל דמ"ש הסירו את אלקי הנכר והטהרו כו' הי' זה ע"ז ממש, ואי משום קושיית הרמב"ן וכי ביעור ע"ז בגניזה? סב"ל לריב"ב כהך מ"ד בע"ז נב, א, דע"ז של ישראל בגניזה דכתיב ושם בסתר, וסב"ל דזהו אפילו אם רק קנאה הישראל ולא עבדה, נמצא שיש דין טומאה דע"ז מן התורה, ולכן שפיר אפ"ל דאתי דוד ופירש שהיא כזבחי מתים לגמרי גם לטומאת אוהל, משא"כ לרבנן דסב"ל דביעור ע"ז אינו בגניזה כמ"ש הרמב"ן שם, א"כ מוכח דשם כבר נתבטלה הע"ז, נמצא דבתורה לא מצינו כלל דין טומאת ע"ז, ולכן לא מסתבר לומר דכוונת דוד לפרש שהי'

כטומאת מת ממש שטמא באוהל, ולכן סב"ל דאינו מטמא באוהל, והרמב"ם הביא פסוק זה רק לרמז בלבד, עי"ש דתירץ עפ"י קושיית הכס"מ למה לפ פסק הרמב"ם כרבי יהודה בן בתירה, משום דפסק דביעור ע"ז אינו בגניזה, ונמצא דיסוד הפלוגתא שלהם הוא בהך קרא דהטירו את אלקי הנכר וגו' אם היל' זה ע"ז ממש או שכבר נתבטלה.

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
- ר"מ בישיבה -

ז. בלקוטי-שיחות פ' ויצא דהשתא, נאמר בהע' 19:
ידועה השקו"ט אודות זמן חיבור השמו"ר, אבל מ"מ ל"ל שמקור הרמב"ם הוא מהמדרש שממנו שאב בעל השמו"ר כו', ואכ"מ, עכ"ל.

לכאורה משמע מכאן שיש מי שסובר שבעל השמו"ר חי בימי הרמב"ם או אף אחריו, ולכן נזקקים לומר שהרמב"ם שאב מהמקור שעמד לפני בעל השמו"ר.

ודבר זה צע"ג, כי לא מצינו מי שיאחר את השמו"ר (ובפרט את הפרקים שאחר פי"ד דבהם עסקינו) לתקופה כה מאוחרת, ולכולי עלמא יכול היל' הרמב"ם להשתמש בשמו"ר.

*

ח. שם ע' 7 (והע' 34) שבמהדורת פרענקל נאמר (ברמב"ם סוף הל' שבת) "כעובד ע"ז. . כגויים" ואילו במהדורות שלפנינו נאמר "כעובד עכו"ם". וצ"ע מפני מה מציינים למהדורת פרענקל, בה בשעה שכ"ה בדפוסים הראשונים, כגון בדפוס רומי שנת ר"מ (הנדפס בצילום ע"י מוסד הרב קוק).

ובכלל פשוט שבכ"מ שנאמר הל' "עכו"ם" (בפירש"י וברמב"ם ובכ"מ) הוא שינוי מחמת הצנזור (במקום גוי, נכרי וכד') ומה ראו להעיר דוקא בשיחה זו, ולא בכל השיחות שמצוטט בהם הל' "עכו"ם".

הרב דוד געלבשטיין
- ירושלים ת"ו -

ט. בלקוטי-שיחות דפ' תולדות (ש.ז.) אות ו' הקשה כ"ק אדמו"ר שליט"א עה"פ "וימלאו ימי' ללדת והנה תומים בבטנה" שדרשו חז"ל (מובא בפרש"י עה"ת) "תומם חסר כתוב (בלי א' כדלהלן אצל יהודה ותמר) ללמדנו "שאחד צדיק ואחד רשע". ומקשה: איך יתכן שדוקא מהריון דרבקה שהי' בתכלית הצניעות והקדושה, נולדו "תומם חסר", "אחד צדיק ואחד רשע". ומבאר שם ע"פ משנ"ת במק"א בבילאור מאמר חז"ל עה"פ "ויתרוצצו הבנים בקרבה" שכבר במעל אמו הי' עשו "רץ" לעבודה זרה - דלכאו' תמוה כיצד יתכן שבנו של יצחק ורבקה, שנולד בתכלית הקדושה והטהרה, תהי' לו משיכה בטבע לעבודה זרה, באופן שזה הי' טבע נפשו עוד קודם שנולד, גם בהיותו במעי אמו.

ונתבאר שם שזה שעשו נולד בטבע כזה הי' כדי שיוכל להגיע למעלת "הכובש את יצרו" וכמבואר בארוכה בשמונה פרקים להרמב"ם אודות שני סוגים בעובדי ה' "החסיד המעולה" שמלכתחלה אין בו נטי' לרע ומתאוה רק לטוב וה"כובש את יצרו" ש"מתאוה אל הפעולות הרעות וכו', וכבוש את הרע", וכן הוא בנוגע לעשו, שזה שנולד בטבע להיות "רץ" לעבודה זרה, היינו משום שהי' לו הכחות הרוחניים הדרושים להיות "כובש את יצרו". ועפ"ז מובן גם בלשון רש"י עה"פ "והנה תומם בבטנה" שפירש ש"כאן אחד צדיק ואחד רשע", שאין הכוונה רשע בפועל, אלא שנולד בטבע של נטי' לרע אבל ביחד עם זה ניתנו לו הכחות הדרושים לכבוש את יצרו.

(ב) בסוף כותב: "וזהו גם הקשר הפנימי בין שני הענינים שבכתוב זה (א) וימלאו ימי' ללדת" לידה למלאים (ולא לז' חדשים כבתמר) (ב) "תומם חסר" לפי שאחד צדיק ואחד רשע" (ולא כתמר ששניהם צדיקים) ששניהם תלולים זה בזה למעליותא: "וימלאו ימי'" מורה בפשטות על ענין של שלימות (היפך לידה "לחסרים") וענין השלימות הוא בכך שמהריון זה היו "תומם חסר" . אחד צדיק ואחד רשע" שזוהי תכלית השלימות, האיחוד דשתי המעלות ד"החסיד המעולה" ו"הכובש את יצרו", עכ"ל.

ולענ"ד להמתיק (ואולי זהו הכוונה בהשיחה) במש"כ בסוף דבריו שתכלית השלימות היא באיחוד דשתי המעלות ד"החסיד המעולה" ו"הכובש את יצרו" ע"פ מש"כ הרמב"ם בפרק ששי מהשמונה פרקים, אחרי שהביא השתי דעות איזה עדיף מחבירו "החסיד המעולה" או "הכובש את יצרו" וכתב

שם בזה"ל: "אבל שניהם אמת (פי' ב' הדעות אמת) ואין מחלוקת ביניהם כלל והוא שהרעות אשר הן אצל הפלסופים רעות אשר אמרו שמי שלא יתאוה אליהם יותר חשוב מן המתאוה אליהן ויכבוש את יצרו הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות כשפיכות דמים וגזילה וגניבה ואונאה ולהזיק למי שהרע לו ולגמול רע למטיב לו ולבזות אב ואם וכיוצא באלו והן המצוות שאמרו עליהם חכמים ז"ל שאלו לא נכתבו ראויים הם ליכתב ויקראו אותם קצת חכמים הראשונים וכו' מצוות שכליות ואין ספק שנפש אשר תכסף לדבר מהם ותשתוקק אליו שהיא חסרה ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות כלל .. אבל הדברים שאמרו עליהם חכמים שהכובש את יצרו מהם היא יותר חשוב וגמולו יותר גדול הם התורות השמעיות וזה אמת שאלמלא התורה לא היו רעות כלל . . . ואלו המצוות וכיוצא בהן הם אשר קראתם הש"י חקות וארז"ל חקים שחקקתי לך, אין לך רשות להרהר בהן, ועכו"ם משיבין עליהן והשטן מקטרג בהם כגון פרה אדומה ושעיר המשתלח וכו' ואשר קראו אותם האחרונים שכליות . . . הנה התבאר לך מכל מה שאמרנו איזה מן העבירות יהי' מי שלא השתוקק אליהם יותר חשוב מן המשתוקק אליהם והכובש יצרו מהן ואיזה מהן יהי' הענין בהפך וכו' " עכ"ל הרמב"ם.

הרי מבואר מהרמב"ם דשני הענינים "הכובש את יצרו" (וה"חסיד המעולה") שניהם אמת, ולגבי "מצוות שכליות" עדיף ה"חסיד המעולה", ולגבי "מצוות שמעיות" עדיף "הכובש את יצרו" ועפ"ז מבואר היטב דברי כ"ק אד"ש במה שכתב ש"תכלית השלימות" היא האיחוד דשתי המעלות ד"הכובש את יצרו" ו"החסיד המעולה", והיינו שלגבי "מצוות שכליות" צריכים המעלה של "החסיד המעולה" ולגבי "מצוות שמעיות" צריכים המעלה של "הכובש את יצרו", ובזה דוקא יש השלימות של האדם.

הרב בן ציון ריבקינ
- שליח כ"ק אדמו"ר שליט"א -
לואיס, מיזורי

י. בלקו"ש ח"ה בהוספות ע' 436 מובא מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א וזלה"ק: בנוגע להערותו שאלתו - היסוד ומהו הפירוש ותוכן התואר של יום הבהיר ל"ט כסלו "חג החגים" וכמ"ש בהקדמת החוברת די"ט כסלו.

הנה הקדמה זו כתובה ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר
זצוקלה"ה נבג"מ זל"ע, אלא שמפני טעם לא רצה לחתום
עלי, עכלה"ק.

ולהעיר חובת הנ"ל אינה תח"ל [מאגרות כ"ק אדמו"ר
מהורי"צ נ"ע ח"ד ע' רה מכתב מה' סכת תרח"ץ וזלה"ק
"נהנתי לשמוע מחגיגתם את חג החגים ל"ט כסלו" עכלה"ק,
ושם בח"ב ע' תקב "בחג החגים ל"ט כסלו".

הרב שמואל ראזין
- לונדון אנגלי' -

מ א מ ר י כ"ק א ד מ ו"ר ש ל י ט"א

יא. בקונטרס ט'-לו"ד כסלו דהשתא, ע' 3, מופיע הביטוי
"אבני חצים ובליסטראות". והנה לא מצאתי משמעות למלים
"אבני חצים", וע"כ נלענ"ד שצ"ל "חצים ואבני
בליסטראות".

הרב דוד געלבשטיין
- ירושלים ת"ו -

א ג ר ו ת ק ו ד ש

לב. באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ב ע' שצא, מובא
בנוגע לפסוקי השמות שאומרים בסיום השמו"ע: "ואומרים
הפסוק בסוף אלקי נצור שבתפלה". (ובס' המנהגים ע' 12:
"קודם יהיו לרצון השני").

ולהעיר ממכ' י"ב תשרי תשי"ט (נעתקה ביגדיל תורה
- תשובת וביאורים בשו"ע (קה"ת כפ"ח תשמ"א) ע' 43
בשוה"ג): "לפני יהי רצון" דהיינו אחרי עושה שלום, ולא
לפני יהיו לרצון, וצריך בירור.

עוד יש להעיר בלשון הפסוק מאור עינים וגו',
דבאגרות קודש ח"ה ע' ל' כותב כ"ק אדמו"ר שליט"א:
"הפסוקים לשם מ"מ הם: מאור עינים ישמח לב ושמועה טובה
תדשן עצם"... ושמועה בתוס' וא"ו.

הרב יוסף יצחק אלפרוביץ
- תושב השכונה -

יג. בנוגע למה שהשיג עלי הרב ש.ד.ב.ל. בגליון תס"ט
הנני ליישב כמה ענינים:

(א) כותב: "שחלק גדול מהערות נכתב בלי העיון
הראוי, ועליהן ברצוני להשיב", אשר ע"כ משיב על 6 מתוך
26 שזה לפי דעתו חלק גדול.

(ב) בנוגע למיסיון שעל אף שנמצא במפתח עינים אבל
לכאורה ענינו במפתח מוסדות וארגונים, וא"ל שאין זה
מוסד וכדומה אלא פעולה שהרי א"כ אינו מובן מה שרושם
הענין של קייטנה (שאין זה מוסד או ארגון אלא פעולה)
במפתח מוסדות.

(ג) בנוגע לערך שיקאגא (ע' רכ"ה ח"ח) שכתבתי שחסר
במפתח מקומות ועונה שהוא נמצא במפתח מוסדות ע"ש קרן
הצלה (1) אין זה פוטר אותו מלרשום את המקום במפתח
מקומות.

(2) בפרט שאינו מציינ באותו מפתח לעיין במפתח
מוסדות כמו שעושה בנוגע לתו"ת וכד'.

(3) ועוד שבמפתח מוסדות אינו מצויין שע' רכ"ה
נוגע לשיקאגא.

(4) ויש גם להביא ראי' מזה שבנוגע לת"ת דמקסיקו
(ח"ט) נמצא גם במפתח מוסדות וגם במפתח מקומות.

(ד) ולבסוף בנוגע לענין ד"דידן נצח" מה שהוא כותב
החילוק בין דידן נצח א' להשני אינו מובן מעצמו ועוד
יותר אפ' אם נניח שכך הוא הרי בכ"ז הי' לו לציין לע'
קנט (ח"ח) ששם המדובר הוא דוקא בנוגע לדידן נצח של
תנועת החב"ד והנני להעתיק הלשון באג"ק שם: ולפלא

שכנראה נפל ברוחו על שישנם כאלו הרומזים בעין לא טובה על פעולות ליובאוויטש והנהגתה . . הנה סו"ס **דידן נצח** . ובמילא נחלשו גם ההפרעות והמלחמות נגד **חב"ד**."

הת' יוחנן לייב גרינברג
- תות"ל 770 -

ר מ ב " ס

יד. רמב"ם הלכות עדות פ"ד הלכה ז': וכן אם העיד זה אני ראיתי שעה אחת בצד ימינו של זה וזה אומר אני ראיתי שעה אחת בצד שמאלו של זה באותו היום אין מצטרפין... לפי שכל אחד לא היעד אלא במקצת הסימנים אפילו העידו שנים בשעה אחת והעידו שנים בשעה אחרת שהרי כל כת מהם העידה על חצי דבר ואין זו עדות אבל אם **העידה האחת** שראתה שתי שערות בצד ימין **והעידה השני** שראתה שני שערות בצד שמאל מצטרפין וכן כל כיוצא בו, עכ"ל.

וברמב"ם לעם הערה מ"ו מצטרפין שהרי כל אחד משניהם העיד על דבר שלם, וכתב הכ"מ דוקא לעניני ממונות מצטרפין עדותם **ונעשה גדול** למקח וממכר אבל לענין נפשות וגיטין וקדושין **אין נעשה גדול**, ע"ש.

כנראה חסר וכוונתו שהכ"מ מביא נוסח אחר בהרמב"ם אבל אם **העיד האחד** שראה שתי שערות בצד ימין **והעד השני** שראה שתי שערות בצד שמאל מצטרפין וכן כל כיוצא בו, עכ"ל.

וע"ז כותב הכ"מ שדוקא לענין ממונות נעשה גדול כיון שרק עד אחד מעיד על צד ימין וכמו"כ עד אחד על צד שמאל אבל לפי הגירסא בהרמב"ם כפי שכתוב **אם העידה האחת** ז"א **כת אחת** על שני שערות בצד ימין וכו' אין לחלק בזה כפי שכותב הכ"מ בעצמו שהרי כל כת מעיד על דבר שלם ונעשה גדול לכל דבר **ופשוט**.

הרב ישעי' זוסיא פלדמן
- תושב השכונה -

פ ש ו ט ו ש ל מ ק ר א

טו. בפירש"י בתחלת פרשתינו ד"ה וישב יעקב וגו': אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החורי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה .. וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר הם ומשהגיע אצל אברהם האריך בו .. משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכו'.

ד"א .. כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה .
מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף וכתוב והי' בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ניצול יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם, עכ"ל.

עיין בלקוטי שיחות חלק טו, פרשת וישב א, ששם מבאר פירש"י זו באריכות, אבל יש כמה דברים שלכאורה עוד צריכים ביאור:

(א) מהשיחה שם משמע שבפירש"י זה בא רש"י לתרץ למה נכתבו תולדות עשו, וישובי עשו וישובי תולדותיו בסוף פרשת וישלח, ועל זה בא ביאור רש"י בהמשל של מרגלית וכו', ומדייק שם בהשיחה בהפרטים דהמשל איך שהם מכוונים אל הנמשל, ומתרץ שם למה שינה רש"י בלשונו בכמה פרטים מכמו שהובא משל זה במדרש.

אבל עוד צריכים ביאור לכאורה, מאחר שרש"י בא לתרץ שאלה המתעורר בסוף פרשת וישלח, דהיינו למה נכתבו תולדות עשו וכו' הי' צריך לתרץ שאלה זו במקום שנתעורר השאלה, דהיינו בסוף פרשת וישלח, ולא במקום שמצא תירוץ על השאלה.

(ב) בסוף פרשת חיי שרה נכתבו תולדות ישמעאל, ומה אין רש"י מפרש למה נכתבו תולדותיו.

(ג) עיין בסוף פרשת וירא בפירש"י ד"ה ובתואר ילד את רבקה, וז"ל: כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל

פסוק זה, עכ"ל.

ולפי זה, צריכים להבין למה אין רש"י מזכיר ענין זה בפרשתינו, על דרך שמזכיר העשרה דורות שמאדם עד נח ועשרה דורות מנח ועד אברהם, וגם למה לא הביא המשל שם אצל רבקה.

(ד) למה המתין רש"י במשל זה עד פרשתינו ולא הביא משל זה אצל נח ואברהם.

ועכ"פ למה לא פירש רש"י אצל נח ואברהם על דרך שפירש בסוף פרשת וירא הנ"ל: "כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה".

ונהנה באמת שאלה זו מתרץ כ"ק אד"ש בלקוטי שיחות הנ"ל, אבל שם התירוץ הוא לפי פנימיות הענינים, לא על פי פשטות ועוד. כמה דיוקים בפירש"י נתבאר שם רק לפי פנימיות הענינים.

(ה) משל זה שרש"י מביא הוא לכאורה משל גם בנוגע לנח ואברהם (הגם שבהשיחה הנ"ל מבאר משל זה (בעיקר) בנוגע ליעקב.

ולפי זה צריכים להבין, איך מתאים משל זה בנוגע לנח ואברהם.

שלא כנראה, מה שנח נולד עשרה דורות לאחר אדם וכן מה שאברהם נולד עשרה דורות לאחר נח, לא ה' זה ענין של מקרה ח"ו, אלא שכן נקבע לכתחילה מהקב"ה, ואם כן, איך אומרים על זה משל ממרגלית "שנפלה בין החול".

שמפשטות לשון זה משמע שלא ה' שום כוונה במעשה זו, אדרבה זה היפוך הכוונה, והאדם בודאי ה' רוצה שלא לפיל המרגלית.

אבל בנוגע ליעקב ועשו מובן לשון זה כמו שמבאר שם בהשיחה עכ"פ לפי פנימיות הענינים.

ולכאורה ה' מתאים יותר להביא המשל מדבר יקר הנטמן בכוונה בחול או בקרקע שבכדי להגיע לזה צריכים לחפור בקרקע עד שמגיעים להדבר יקר.

ו) בהשליחה הנ"ל מבאר שהליות שנמצאים ברש"י "ענינים מופלאים" לכן מביא רש"י המשל באופן שונה מכמו שמובא במדרש תנחומא ומבאר שם החילוקים.

והנה יש עוד חילוק בולט בין לשון המדרש ולשון רש"י, שהמדרש אומר המשל בנוגע "למלך", ורש"י מזכיר "אדם".

ז) הלשון ברש"י בנוגע לנח הוא: "וכשבא (לנח)".

משא"כ בנוגע לאברהם הלשון: "ומשהגיע אצל (אברהם)".

ולמה אין רש"י משתמש בלשון שיה בשני המקומות.

ח) בסוף פירושו, בהד"א, מביא רש"י הפסוק והי' בית יעקב א"ש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ומסיום, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה את כולם, עכ"ל.

עיינן בפירש"י בפרשת ויצ ד"ה כאשר ילדה רחל את יוסף (ל, כה): משנולד שטנו של עשו שנאמר והי' בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, עכ"ל.

ולמה אין רש"י מביא בפרשתו פרט זה ש"אש בלא להבה אינו שולט למרחוק", (רק אומר סתם "ניצוץ יוצא מיוסף") שפרט זה מסביר את כל הענין.

*

טז. בפירש"י ד"ה לעשות מלאכתו (לט, יא): רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה וכו', עכ"ל.

עיינן בשפתי חכמים שמביא פירוש התוס' בסוטה (דף לו ע"ב) על זה, וז"ל התוס' שם ד"ה לעשות צרכיו: נראה משום דהוציאו בלשון ביאה ויבא הביתה קא דליק נמל דלעשות צרכיו בכנס, עכ"ל.

ויש להוסיף, שגם הגמרא מעתיק תיבות "ויבא הביתה" מן הפסוק.

אלא דלפני זה צריך להבין, למה לא העתיק רש"י גם תלבות אלו מן הפסוק.

*

זז. בפירש"י ד"ה להיות עמה (לט, י): לעוה"ב, עכ"ל.

עיין ברשב"ם, וז"ל: להיות עמה. נזהר ה' אפילו להתיחד עמה, עכ"ל.

ועיין בכללי יקר, וז"ל: ולא שמע אלי' לשאלה ראשונה לשכב אצלה בלא תשמיש וגם לא לשאלה שני' להיות עמה בחדר אחד, עכ"ל.

ועיין באבן עזרא, וז"ל: או להיות עמה לדבר שיחות עכ"ל.

ועיין בספורנו, וז"ל: להיות עמה ביחוד, עכ"ל.

וצריך להבין למה בחר רש"י בפירוש שהוא לכאורה לא בפשטות כל כך, ואל פירש כשאר המפרשים שפירושם קרוב יותר לפשוטו של מקרא.

הרב וו. ראזענבלום

- תושב השכונה -

ש ו נ ו ת

ח. בהקדמת כ"ק אדמו"ר שליט"א למאמר דפ' תולדות תרצ"ד (סה"מ תש"א ע' 158) ומשם הועתק לספר המנהגים: עד ט' טבת ועד בכלל. וכן בלקו"ש ח"ח נדפסה שיחת ה' מנ"א תשכ"ה ובסופו בשוה"ג שהוא יום סיום אמירת קדיש (שאז עשה סיום על מס' נזיר) וכ"ה בקונטרס כ"א אדר תשמ"ח שם נדפס המאמר דיום הני"ל. ובמ"א רשום שהתוועדות היתה ה' מנ"א אחרי תפלת ערבית דהיינו מוצאי ה' מנ"א, שמזה משמע שבה' מנ"א עדיין אמר קדיש.

וצ"ע מהמובא בספר המנהגים בהערה (נדפס באגרות

קודש ח"ד ע' ק"ז ובלקו"ש ח"א ע' 214) בקשר לסיום אמירת קדיש אחרי הרבנית שטערנא שרה נ"ע שהי' ביום ל"א טבת ונפטרה ביום ל"ג שבט.

הרב יל"צ איידעלמאן
- נחלת הר חב"ד -

יט. בגליון תנה כותב הגר"א שי' חיטריק יעד עכשיו לא מצאתי בשום מקום שהצ"צ יציין למאמרי תו"א שהוגהו ע"י אדה"ז (חוץ להמאמר ד"ה ואתחנן שבלקו"ת...).

ולהעיר מאוה"ת שה"ש ח"ב ע' תסג "במא"ר ע"פ חייב אינש לבסומי בפוריא מוגה מרבינו הק' נ"ע זל"ע".

ובהערת הגר"א שי' חיטריק שם: תו"א צה, ד.

*

כ. בס' מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שלב נדפס ד"ה איתא בגמ' בזמוש ביהמ"ק ה' קלים אין שמחה אלא ביין, ובשולי הגליון שם מציין להכת"ל שבהם נמצא.

ולהעיר:

1) מאמר זה נדפס בסה"מ תרפ"ב ע' כח ושם נרשם: "בשנת תקנ"ה לערך". ועפ"ז יש להוסיפו ברשימת המאמרים לשנת תקנ"ה (בסוף מאמרי אדה"ז הקצרים שם).

2) נדפס בשינויים קלים - ומי שיש בידו היכולת כדאי לעיין אם השינויים הם מא' מהכת"ל הנרשמים שם או שהוא כת"ל אחר (וכדמשמע מזה שכותב השנה לערך תקנ"ה).

*

כא. בסה"מ תרמ"ד בתחלתו (ע' קנה) כותב: וכמו שמצינו ברחב"ד שא"ל ניחא לך ליחרב עלמא ואפשר דאתיליד בשעתא דמזונא.

ומי שיודע אי' מקומו של מאמר זה יועיל מטובו

להודיע בלגיונות הבאות.

הרב שמואל ראזין
- לונדון אנגלי' -

כב. "בס" מאמרי אדמו"ר האמצעי - בראשית של"ל בש.ז. יש
להעיר:

ד"ה ורוח אלקים גו' - ראה ש"פ בראשית, תשל"ג.

ויחי יעקב - ראה ד"ה זה, תר"ל ותרל"א.

הרב מיכאל אהרן זעליגזאן
- ר"מ במתיבתא -

**הוספה למראי מקומות לדרוש וישב יעקב
בתו"א ריש פרשתנו**

כג. כו, ג וישב יעקב: בראשית לז, א.

נק' א"י בכל התורה ארץ כנען: מה שצוין במראי
מקומות צ"ע, וראה בפרטיות בקרוקאנדציע בערכו.

חס הוא אבי כנען: בראשית ט, לח. וראי' שלפסוק זה
נתכוון האדמו"ר הוא מלקמן כז, א שמביא "וחס הוא אבי
כנען בזקף גדול" וזה מובא בפסוק זה ולא בפסוק שנסמן
במראי מקומות לתו"א.

ומה הוא הילחוס שבה א"י בזה: מהמצוין במראי
מקומות לכאן כנראה שלא הבין מ"ש בפנים.

זה לעומת זה עשה אלקים: קהלת ז, יד.

כנען בידו מאזני מרמה: הושע יב, ח.

כו, ד ונגלה כבוד ה' ישע' מ, ה.

כי עין בעין יראו: ישע' נב, ח.

כז, א ואתה הוא קודם שנברא: נוסח תפלת השחר.
אלקים חיים ומלך עולם: נוסח ברכת יוצר.
ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע: נוסח תפלת
נשמת.

אם ישים אליו לבו: איוב לד, יד.

דלית מחשבה תפיסא בו: ת"ז בהקדמה לז, א.

כז, ב ובל תמוט עולם ועד: תהלים קד, ה.

חכים ולא בחכ' ידיעא: ת"ז בהקדמה.

אלוהי בקרבי: דברים לא, יז.

אוצר של יראת שמים: ברכות לג, ב.

כז, ג והוכן בחד כסא: ישעי' טז, ה.

הרב רפאל נחמן בערקאוויטש
- לוס אנדזשעלעס - קאליפארניע -

ה ל ו ס ל ו ס

כד. ט"ו שבט - כשנגשו להדפיס חלק שני של ה"תורה אור"
- כבר נודע להחסידים אשר ישנם הגהות ובלאורים מהצ"צ
על המאמרים . . . ויחלום חלום אשר זקנו אדמוה"ז בא
לבקרו ומבקשו להדפיסם - ראה לקמן כט נוסף.

י"ח שבט - ...הדרוש מראיהם ומעשיהם . . . כפי אשר
שמעו רבינו הזקן מפי הרמ"מ מהאראדאק - ע"ד ה"ר מ"מ
מהאראדאק - ראה שיחת ש"פ פקודי, תשמ"א. ליל שמח"ת
תשמ"ח.

כ"א שבט - חובת נשי ובנות החסידים . . . עניני

הדרכה וחינוך. כמה קונט' חנוך לנער (בשם השל"ה) שגם נשים שייכות לחינוך הבנים ובנות.

כ"ז שבת - ... כל דבר המותר אך שיש לו איזה רצון וחמדת הלב לזה לא יעשנו...

ויש להעיר שעד"ז מצינו במל"ת דלא תחמוד, שאפי' בממון (שלילת גניבה) באופן המותר, אסור לחמוד.

א' אד"א - "... כל נשמה בירידתה למטה, יש לה מלאכות כלליות ופרטיות. . . מלאכות הכלליות להגביר הצורה על החומר..." - להעיר ממ"ש בתניא פל"ב: "כי עיקר כל התורה הוא להגביר הנפש על הגוף..."

הרב מיכאל אהרן זעליגזאן
- ר"מ במתיבתא -

כה. א) בקובץ הערות וביאורים גליון תס"א סעי' ב', כתב הרב משה לברטוב בנוגע למה שעורר כ"ק אדמו"ר שליט"א לומר בעת הוצאת ס"ת אחרי גדלו גו', ב' פסוקי רוממו גו', ולא רק פסוק א' כפי שנדפס בהסידורים, וז"ל:

"בקשר להתיקון טעות שכ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לפרסם, שצריכים לאמר ב' הפסוקים של רוממו גו' בעת הוצאת ס"ת הנני להעיר, שיש אצלי סידור נוסח אר"י (חב"ד) צלותא דישראל נדפס בתרע"ג בדפוס האלמנה והאחים ראם בוויילנא. (הסידור קנה עבורי אבי ז"ל בעת המלחמה העולמית השני', והי' מהשירים של הוצאה הנ"ל, כי בעת שכבשו הרוסים מדינת ליטא סגרו הדפוס, וכנראה שאיזה ספרים עלה ביד מל שהוא להציל) ושם הנוסח הוא רוממו ב' הפסוקים.

אגב בכגונא, ליל ש"ק, מלת יתיב לעילא (ולא יתיב) נדפס שם בקמ"ץ תחת ל' הראשון, ולכאו' מסתברא כו. (בסידור כתוב יתיב עם שוא).

"גם בה' מלך יש שינוי מכתורה אור, שבתו"א (כב' המקומות, אחר ברוך שאמר ובליל ש"ק) נאווה עם קמ"ץ, ובנ"א נאווה עם פתח, משא"כ בסידור הנ"ל נאווה עם

קמ"ץ). " עכ"ל.

ב: ויש להעיר על דבריו:

(1) ברשותי נמצא מחזור לר"ה ויוהכ"פ נוסח אר"י שג"כ נדפס בדפוס האלמנה והאחים ראם. בשנת תרע"א (שנתלים שנה לפני הדפסת הסדור שברשותו). בהוספה ללקוטי מנהגים של ר"ה ויוהכ"פ הערה 39 מזכיר כ"ק אד"ש מחזור נוסח אר"י ווילנא תרל"ה, ואולי המחזור משנת תרע"א נדפס מאמהות של הוצאה זו, בפרט שמה שמביא כ"ק אד"ש שם בנוגע להמחזור דשנת תרל"ה, נמצא ג"כ במחזור דשנת תרע"א שברשותי.

- המחזור ה' שיך לא' מחשובי אנ"ש בקראון הילטס וליד בית רבינו. אחרי פטירתו, משפחתו שם אותו בין ה"שמות" שב-770, כיון שה' קרוע. היות שהייתי הספרן ומליסד הספרי' של ישיבת תו"ת שב-770, מצאתיו שם.

גם במחזור זה אחרי גדלו גו', נדפס ב' פסוקי רוממו גו'.

אמנם פשוט הדבר שאין להביא ראי' ממנו. כי למרות שמובא שם כו"כ פסקי ולשונוות רבנו הזקן מסדורו ומשו"ע שלו, הנה מתחלתו עד סופו יש בו ריבוי דברים שהם היפך סדור רבנו הזקן, ואעיר על אחדים מהם:

(א) בתחלתו - "תפלת מנחה לער"ה ולעיו"כ -אומרים פ' הכיור ופ' התמיד..." בסדור רבנן הזקן לא נמצא פ' הכיור. וסותרים את עצמם, כי לקמן בתפלת שחרית לא הדפיסו פ' התמיד.

(ב) מעריב לר"ה - מתחיל עם שיר המעלות, וחסר לגמרי שאם חל ר"ה בשבת מתחילין מזמור לדוד גו'.

(ג) נדפס שם לומר ושמרו וגו' תקעו בחדש וגו'. בלי להעתיק מה שכתב רבנו הזקן בסדורו, "מנהג העולם". אבל הנהגין שלא לומר בחול ברוך ה' לעולם אמן ואמן. גם בשבת (ויו"ט ור"ה ויוה"כ) אין להפסיק בפסוקים".

(ד) נוסח מה שאומרים לעירוב תבשילין, יש בו ריבוי שינוים מנוסח רבנו הזקן בסדורו.

ה) נדפס שם לומר בעת הוצאת ס"ת ג"פ ואנלי תפלת. ובסדור אדה"ז איתא לומר ל"ג מדה"ר ג"פ. ולא כתוב כן בנוגע לואנלי תפלת, ולכן אומרים אותו רק פ"א.

ו) **בסופו** - ערבית למוצאי יום כפור. נשמט שיר המעלות וגו' וח"ק.

ז) סיום ברכת השכיבנו הוא "שומר עמו ישראל לעד", וצ"ל "שומר את עמו...".

ג. מצד כל שינויים אלו, מובן שהמחזור הנ"ל נדפס ע"י מי שאינו בר סמכא כלל, וא"א להביא ראיה ממנו איך צריכים להתנהג בנוגע לאמירת ב' פסוקי רוממו גו'.

ובפתח דבר להמחזור שנדפס בסוף סי' מהרי"ד (וסדור מאה שערים, וגם בפ"ע) כתוב: "ידוע כמה יגיעות יגע רבינו על נוסח התפלה שיהי' בדקדוק גדול מאד לא חסר ולא יתיר. וזה לא כביר הדפיסו המחזורים עם התפלה נוסח האר"ז"ל ע"פ נוסח רבינו. אך לא השגיחו שיהי' הנוסחא המדויקת בסידורו. ורוב העם מתפללים בהם. ונמצא שבלימים הנוראים שהוא הזמן להתפלל על חיי נפשינו ברוחניות וגשמיות. אז דוקא אין מתפללים בנוסחא המדויקת. אך עתה כשיהי' ביחד עם הסידור המדויק יתפללו הכל מתוך הסידור המדויק".

ואפשר שמה שכתבו "וזה לא כביר הדפיסו המחזורים...". הכוונה להמחזור שברשותי, שנדפס שנתים שנה לפני הדפסת מחזור הנ"ל.

וכפי הנראה כל מה שכתבו שם בנוגע להמחזורים שהדפיסו לא כביר, שייך ג"כ לומר בנוגע להסידור נוסח אר"י דשנת תרע"ג שברשותו.

גם, כפי הנראה להסדור שברשותו (והדומים לזה) התכוון כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע באג"ק שלו (נדפס ג"כ בסי' תו"א תשמ"ז ע' 16), בכתבו "והרבה מאנ"ש הי' מצטערים על אשר הי' מוכרחים להתפלל בסידורים משובשים".

ומעניין לדעת אם שם ג"כ הורו לומר בעת הוצאת ס"ת

ג"פ ואני תפלתי, ועוד טעותים הנמצאים במחזור שברשותי. ואם נתקנו שם כל הטעותים הנזכרים בהגהות כ"ק אדמו"ר הצ"צ להסדור שפרסמם השער בכלל בשנת תרמ"ז. וראה לקמן סעי' ח' ואילך.

ד. 2) מה שכתב "סדור נוסח אר"י (חב"ד) צלותא דישראל נדפס בתרע"ג בדפוס האלמנה והאחים ראם בוויילנא".

יש לתמוה, דעל איזה סמך הכניס וזיבת "חב"ד", מאחר שכנראה לא ה' כתוב כן על שער הסדור. דאם ה' כתוב כן, לא ה' כותב תיבת "חב"ד" בין ב' חצע"ג. (אף אם תיבת "חב"ד" הוא מהמדפיס, ג"כ תמוה, כדבסמוך).

כנראה הכוונה בזה, היות שידוע שיש נוסח אר"י סתם, ונוסח אר"י" כפי אשר יסד קדוש עליון אדמו"ר . . . שניאר זלמן נבג"מ... " (ל' השער של סדורי תהלת ה' "הוצאה חדשה ומתוקנת", וכעין זה ג"כ ל' השער של סדור מהר"ד), ונמנה לזכות השני בין ה' זכותים של רבנו הזקן, כידוע.

והיות שבסדורי נוסח אר"י סתם יש בהם הרבה שינוים מסדור אר"י שתיקן רבנו הזקן, ובמילא מובן שאין להביא ראי' מסדור אר"י סתם, איך לקבוע הנוסח בסדור אר"י שתיקן רבנו הזקן.

לכן הוצרך להוסיף (או המדפיס) שהסדור שלו הוא נוסח אר"י - חב"ד".

אמנם, מה הראי' שהוא נוסח אר"י - חב"ד מדויק. מסתברא שהוא כפי שכתבו בפתח דבר להמחזור שבסוף סי' מהר"ד "וזה לא כביר הדפיסו המחזורים עם התפלה נוסח האריז"ל ע"פ נוסח רבינו. אך לא השגיחו שתהי' הנוסחא המדויקת בסידורו".

ושינה זה, שהוסיפו פסוק שלימה, דלא ככל שאר סידורי רבנו הזקן הראשונים והישנים, וכן עוד ב' שינוים שמזכיר (כדלעיל סעי' א' ולקמן סעי' ז' וי') מוכח שהוא אינו מדויק.

ואפי' אם נמצא בו (לא ראיתיו, וכל"ז הוא בדרך

את"ל): קטעים מפסקי הלכות שבסדור רבנו הזקן ומשולחנו, מ"מ אין זה מוכיח כלל שהוא סידור נוסח אר"י חב"ד מדויק.

דכ"ק אד"ש כתב (אג"ק ח"ג ע' קל"ב) בנוגע לסדור תהלת ה' השלם, "הוא פוטוגראפלי" מסידור שקדמו, ולא הספיק הזמן להגיהו כדבעי".

היינו, אף שרואים שהי' בו קטעים מפסקי הלכות שבסדור אדה"ז ובשולחנו, מ"מ המדפיסים הראשונים בוולנא (ראה יגדיל"ת לירושלים גליון ה' ע' 81, ואיני יודע אם הכוונה הוא ג"כ להאלמנה והאחים ראם) של "סדור העבודה", שסדור תהלת ה' (בדרך כלל) הוא צלום ממנו, "שינו בו הרבה מדעת עצמם ומסברתם. הן בנוסחו והן בהלכותיו.

גם ה"ראסטאווער סידור", אף שהוא צילום מסידור נוסח אר"י שקדמו, מ"מ הי' מן הצורך להגיהו וכו', (ראה יגדיל"ת לירושלים גליון ט' ע' 81 ואילך).

והגהות סידורים אלו הי', כדי שיהי' מתאימים בדיוק עם נוסח רבנו הזקן.

ה. בספר הקן ע' 163 מספר 193 כותב: "סידור תפלה מרום ציון. . . סידור רגיל כפי נוסח האר"י הוא סידור שזה ו"לוח התיקונים" שבסופו הוא על פי נוסח חב"ד, ומקובל אצל חסידי חב"ד, כי כל סידור ומחזור כפי נוסח האר"י, שנדפסו אחרי סידורו של הרב ר' שני"ז, נוסח חב"ד הם".

הנה לפענ"ד דבריו תמוהים:

א) מה שכתב, "ומקובל אצל חסידי חב"ד", מדוע צריכים קבלה נחזי ספר ונראה.

ב) אדרבא, אם נחזי ספר, נראה שכמה מהם אינם מדויקים כנוסח רבנו הזקן, וכנ"ל סעי' ג' והמחזור נוסח אר"י משנת תרע"ג שברשותי, ג"כ יוכיח.

ג) סותר את עצמו, דאם "כל סידור. . . נוסח חב"ד" מדוע הוצרכו לסדר "לוח התיקונים. . . על פי נוסח

חב"ד", להסידור שבו דן?

וכפי הנראה יש לפנינו ג' סוגים סדורים נוסח אר"י:

(1 נוסח אר"י סתם. 2) נוסח אר"י - חב"ד, אינו מדויק. (3) נוסח אר"י - חב"ד מדויק.

ולפענ"ד הסדור נוסח אר"י ווילנא תרע"ג שברשות הרב לברטוב, הוא לכל היותר, מסוג השני - נוסח אר"י - חב"ד, אינו מדויק.

ופשוט שאין להביא שום ראי' ממנו, איך קבוע נוסח המדויק של רבנו הזקן. וראה ג"כ בסמוך.

ו. מה שהרב לברטוב האריך לתאר איך הגיע סדור נוסח אר"י ווילנא תרע"ג לידו, "הסידור קנה עבורי אבי ז"ל בעת המלחמה העולמית השני", והי' מהשיריים של הוצאה הנ"ל, כי בעת שכבשו הרוסים מדינת ליטא סגרו הדפוס, וכנראה שאיזה ספרים עלה ביד מי שהוא להציל". לכאורה דבריו תמוהים.

(3) מה שכתב "והי' מהשיריים של הוצאה הנ"ל .. כי בעת שכבשו..", תמוה. הסדור נדפס בערך **שלוש שנה** לפני זה. בפשטות במשך שלשים שנה נמכרו רובא דרובא של הסדורים. וכפי שרואים בנוגע לסידור תו"א (שנדפס ג"כ ע"י האלמנה והאחים ראם), שבמשך **כ"ז שנה** (תרמ"ז -תרע"ד), נדפס הסדור ל' פעמים!

- אף שהרב שד"ב לויין ברשימת דפוסי סדורי תו"א (נדפס בסוף סדור תו"א תשמ"ז) מונה רק ט' הוצאות. הנה חסר שם הוצאה א' הנמצא ברשותי.

(4) מה שכותב, "כיל.. סגרו הדפוס", תמוה. אף אם נאמר שנוסף לזה שהאלמנה והאחים ראם היו מדפיסי ספרים היו ג"כ מוכרי ספרים (ויש לברר אם זה נכון), האם סדור שהם הדפיסו הי' נמצא למכירה רק אצלם?!

ולהעיר שהמחזור נוסח אר"י שברשותי, שכנ"ל נדפס בוילנא בדפוס האלמנה והאחים ראם שנתלים שנה לפני הדפסת הסדור שברשותו, יש על השער חותם מ"בית מסחר

ספרים "שניאור" זלמן שמוטקין ווארשא, מוראנאווסקע
"32"

ז) הרב לברטוב ממשיך וכותב: "אגב בכגונא, ליל
ש"ק מלח יתיב לעילא (ולא יתיב) נדפס שם בקמ"ץ תחת ל'
הראשון, ולכאו' מסתברא כן. (בסידור כתוב יתיב עם
שוא). " גם כאן דבריו תמוהים.

5) בכל סדורים שראיתי (ראה בסמוך), וגם בזוהר
תרומה קלה, א (המקור לכגונא), נדפס "לא יתיב" ולא
"ולא יתיב", ואיני יודע אם זה טה"ד או שכן העתיק
מהסידור שברשותו.

6) בכל הסידורים שראיתי, ומהם: אור לישרים, אור
זרוע, אוצר התפלות, אור הישר, בית אברהם, סדור
ברדיטשוב, דעת קדושים, הרי בשמים, חמדת ישראל, ישועות
ישראל, לב שמח, עולת תמיד, עיון תפלה, פרדס יוסף
(ווילנא תרס"ד), רי"ע, רמ"ק, של"ה. וכן זוהר עם
נקודות ירושלים תרפ"ו - נדפס יתיב בקמ"ץ תחת ל'
הראשון.

ולאידיך, כיון שבכל סדורי תורה אור שראיתי
(תרמ"ט, תרנ"ב, תרע"א, תשי"א ועוד), סדור עם דא"ח
(הוצאת קה"ת), סל' מהר"ד, סל' לקוטי תורה, תהלת ה'
השלם - נדפס יתיב בשוא תחת ל' הראשון.

מסתברא לומר שמה שבסידור נוסח אר"י ווילנא תרע"ג
שברשותו הוא בקמ"ץ, אין זה מטעם שבר סמכא החליט שכן
צ"ל, רק דכתבו כן, מאחר שכן הוא בכל שאר סידורים.

וע"ד שהדפיסו ב' פטוקי רוממו גו', לא משום דיידעו
בבירור שכן צ"ל, רק מאחר שכן הוא בכל שאר הסידורים.

7) במקום להביא ראי' מסדור נוסח אר"י שאינו
מדויק, ה"ל לו להעיר, שבסידור תהלת ה' רוטטוב, נדפס
יתיב בקמ"ץ תחת ל' הראשון. ויש לבאר אם כן הוא גם
בסדור רוטטוב שנדפס ברוטטוב תרע"ח, או שנתתקן כן
בהוצאות שנדפסו משנת תשי"ז ואילך. גם, אם בסידור
"תפלת כל פה", שכנ"ל סעי' ז' ממנו נדפס סדור רוטטוב,
נדפס יתיב בשוא או בקמ"ץ. ואם שם נדפס בקמ"ץ, אולי
נשאר כן בסדור רוטטוב, ע"ד עוד טעות(ים) שנמצא(ים)

בסדור זה, מטעם דכן הי' בסידור מקודם (ראה יגדיל"ת ירושלים גליון ט' ע' 82).

ומעניין שבסידור תהלת ה' עם תרגום אנגלי הוצאה ראשונה (שנת תשל"ח) נדפס יתיב בקמ"ץ. אבל בכל סדורי תהלת ה' (שראיתי), גם אלו שנדפסו משנת תשל"ח ואילך בלי תרגום האנגלי, וכן בסדור תהלת ה' עם תרגום אנגלי משנת תשמ"ב, נדפס יתיב בשוא.

בסדור נוסח אר"י טשערנעוויץ תרכ"ה נדפס יתיב בקמ"ץ, אבל נוסף לזה שיש לברר אם המדפיס הי' בר סמכא, הנה נדפס שם חדתין בשוא תחת הד' ודלא כהגהת הצ"צ, כדבסמוך, (גם יש שם עוד שינויים כגון: ובמהקלות הב' עם פתח ולא צירי').

ח. ויש להעיר בכל זה, דבהגהות הצ"צ לסדור הישן (תו"א תשמ"ז ע' רמ"א), שכנ"ל סעי' ו' הם העתק מהגהות רבנו הזקן, נמצא נקודות של ג' תיבות שכתפלת כגונא. היינו תיבות - לקבל, ואתעטרת, חדתין.

ובכל הסדורים המנויים לעיל סעי' ז', וכן בזוהר הנזכר שם, נדפס חדתין, בשוא תחת הד'. אמנם בהגהות הצ"צ, יש פת"ח תחת הד'. ומתאים להגהות הצ"צ נדפס כן בסדורי תורה אור, סדור עם דא"ח וכו', כולל ג"כ סדור רוטטוב.

א"כ כמו שבנוגע להניקוד של תיבת "חדתין", נוסח רבנו הזקן הוא שונה מכל שאר סדורים הנ"ל, אפשר דכן הוא ג"כ בנוגע להניקוד של תיבת "יתיב".

ובפרט שרבנו הזקן והצ"צ תקנו הנקוד של תיבת "לקבל" שהוא ח' תיבות לפני תיבת "יתיב", ולא העירו בנוגע להניקוד של תיבת "יתיב", ולכאו' מאחר שבסדורי תו"א ועוד, נדפס שוא תחת ל' הראשון של תיבת "יתיב", בלי שום ראי' לסתור, מסתברא שכן הי' הניקוד ג"כ בסדורים הראשונים.

ולהעיר ג"כ שבלוח התקון לסי' תו"א תש"א לא ציין לתקן הנקוד של תיבת "יתיב". גם בקונטרס הסידור לא העיר עד"ז.

ט. דרך אגב, הטעם שהצ"צ כתב הנקודות של תליבת "לקבל", אפשר משום דהי' נקוד שוא תחת ה'ל', ע"ד שהוא בסידור אור לישרים, ולכן הגי' שצ"ל קמ"ץ ותחת ה'ל'.

והטעם שכתב הנקודות של תליבת "ואתעטרת", אפשר משום דהי' נקוד קמ"ץ תחת ה'ט', ע"ד שהוא בסידור הרי בשמים ופרדס יוסף, ולכן הגי' שצ"ל שוא תחת ה'ט'.

עוד יש להעיר, דבכל הסדורים הנקוד של תי' "יתיב" הוא חיריק תחת ה'ת'. אמנם בסידור הרי בשמים, לב שמח ופרדס יוסף, הנקוד הוא צירי' תחת ה'ת'.

י. מה שהרב לברטוב סיים דבריו, "גם בה" מלך יש שינוי מבזורה אור, שבתו"א (בב' המקומות, אחר ברוך שאמר ובליל ש"ק) נאווה עם קמ"ץ (תחת ה'נ'), ובנ"א נאווה עם פת"ח (תחת ה'נ'), משא"כ בסידור ה'נ"ל נאווה עם קמ"ץ". ג"כ תמוה דבריו.

8) קאפלטל ה' מלך נמצא בתו"א לא בב' מקומות, כפי שכותב, רק נמצא בד' מקומות. 1. תפלת שחרית לחול אחר ברוך שאמר. 2. שיר של יום. 3. ליל ש"ק. 4. תפלת שחרית של שבת. ובכל המקומות נדפס קמ"ץ תחת ה'נ'.

9) אישתמיט מיני' שבקונטרס הסידור (תו"א תשמ"ז ע' שע"ח) אות ל"ג, האריך בנוגע להניקוד של תליבת "נאווה", ושיש בזה ד' נוסחאות. והגירסאות השונות שיש בזה, בין סי' תו"א וסידורי דא"ח. ושיש חילוק בין סידורי דא"ח הישנים (היינו של קאפוטס, ברדיטשוב וקעניגסבערג) ובין סי' דא"ח זיטאמיר.

אמנם הצד השהו שבכל הסדורים הוא, שמובא שם ב' נוסחאות, ולא נוסח א'.

גם בלוח התקון לסדור תו"א תש"א (דף יט, א) כתוב: "צ"ל נאווה ע"פ ב' הנוסחאות האל"ף בחטף פת"ח".

- בסדורי תו"א הי' הנקוד של נוסח העיקרי - האל"ף בחטף קמ"ץ. כן הוא בה' מלך הנדפס בתפילת שחרית לחול, שיר של יום וליל ש"ק. ובה' מלך שבתפילת שחרית של שבת הנקוד הוא כפי שהוא בלוח התקון. אמנם המעילין שם יראה, שהאותיות של ה' מלך שבג' מקומות הראשונות, הם בשווה.

ובמקום הרביעי (שחרית של שבת) האותיות הם שונות משאר המקומות. -

לפי"ז הסידור שמובא בו ב' הנוסחאות, אף שבפועל אומרים רק נוסח א', הוא מדויק יותר מסידור שמובא שם רק נוסח א'. ומתאים עם הוראות רבות לנו נשאינו (ראה בסמוך) שמאיזה טעם הוסיפו בסדר נ"א, אף שאין אומרים אותו.

א"כ מה שעורר ש"ש שינוי מכתורה אור", נגד סדר נוסח אר"י ווילנא תרע"ג שברשותו, שלא חשו להביא הנ"א.

גם במחזור נוסח אר"י ווילנא תרע"א הנ"ל, נדפס שם רק נוסח א' של נאוה. וכבר כתבתי (עם הוכחות) שמחזור זה אינו מדויק.

ואם בנוגע לפרט קטן שאינו נוגע למעשה (כל אין אומרים הנ"א) סדר תו"א מדויק יותר מסידור נוסח אר"י תרע"ג, כש"כ שאין להביא ראל' מסידור זה נגד סדר תו"א בנוגע לאמירה פסק א' (כסידור תו"א) של רוממו גו', או ב' פסוקים (כסדר נוסח אר"י תרע"ג).

10) במקום להביא נוסח של "נאוה" מסדר נוסח אר"י ווילנא תרע"ג שאינו מדויק ה"ל' לו להעיר שבסדר תהלת ה' רוסטוב, שכנ"ל (בכללותו) הוא סידור מדויק, נדפס שם רק נוסח א' "נאוה", והנקוד הוא - קמ"ץ תחת הנ', וחטף פת"ח תחת האל"ף.

יא. מענין לענין באותו ענין, לכאו' דורש ביאור, מה הטעם שמצינו בסידור כמה פעמים שמובא שם נ"א, אף שבכל פעם (כמדומה) אין אומרים הנ"ל.

ולא רק שמובא כן בהסידור, רק כן הוא ג"כ בהגהות הצ"צ, שכנ"ל הם מרבנו הזקן.

ואצילין כמה מהם:

א. נאוה - דביל' עסקינן.

ב. ובא לציון - "נ"א ונטלתי" (קמ"ץ תחת הט', פת"ח תחת הל', שוא תחת הת') - הגהת הצ"צ.

ג. תפלת ערבית - "נ"א אל תסיר".

ד. פתח אלי' - "ס"א דאיהו חלים" - הגהת הצ"צ.

ולהעיר ג"כ משאלת הרב שנ"ז יהודא אידל זיסלין
 לכ"ק אדמו"ר מוהרני"צ נ"ע (יגדלי"ת נ.ל. גליון ל"ה ע'
 רל"ג), "מה שיש בתו"א, וכן בתהלת ה' בכמה מקומות
 מוסגרים יתרים דכנטול דמי. והלא אומרים אותם.. וחפצי
 למחוק אלו המוסגרים, אם יש לי רשות ע"ז".

הרב שמואל פסח באגאמילסקי
 - מילפלוואוד ניו דז'ערזי -

לזכות

הילד שניאוד זלמן שיחי
 לרגלי הכנסו לבריתו של אאע"ה
 י"ט כסלו תשמ"ט
 ולזכות אחותו חיי שרה תחי

נדפס על ידי הוריהם
 הרה"ת ר' שלמה וזוגי חנה גאלדא שיחי
 נפרסטק